אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים מיתיבי ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא ניטרח חיובא הוא אלא לאו כולי יומא לא לעולם שחרית וערבית בלבד ואפ"ה כמה דאפשר ליה לא ניטרח אמר ר' אלעזר כל ת"ח שאין עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנאמר [1]וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר [2]ויראת מאלהיך הרי מורא זו קימה ואימא מוראת רבית ומוראת משקלות ר' אלעזר פני פני גמר איבעיא להו בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבוך שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה אלא מאי קאמר ליה הכי קאמר ליה זימנין דאתי מאחורי קום את מקמיה ולא תיחוש ליקרא דידי איבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו ת"ש דאמר ר' יהושע בן לוי אני איני כדי לעמוד מפני בני אלא משום כבוד בית נשיא טעמא דאנא רביה הא איהו רבאי קאימנא מקמיה ה"ק אני איני כדי לעמוד מפני בני ואפילו הוא רבאי דהא אנא אבוה אלא משום כבוד בית נשיא איבעיא להו רכוב כמהלך דמי או לא אמר אביי ת"ש [א] טמא יושב תחת האילן וטהור עומד טמא טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור ואם ישב הטמא הטהור טמא וכן באבן המנוגעת ואמר רב נחמן בר כהן זאת אומרת רכוב כמהלך דמי ש"מ איבעיא להו מהו לעמוד מפני ספר תורה ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ואזיל ר' שמעון בר אבא וקמו מקמיה אמר להו חדא דאתון חכימי ואנא חבר ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה סבר לה כר' אלעזר דאמר ר' אלעזר אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה לייט עלה אביי: [3]והביטו אחרי משה עד בואו האהלה ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר לגנאי וחד אמר לשבח מאן דאמר לגנאי כדאיתא מ"ד לשבח אמר חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא חכם עובר עומד מלפניו ד' אמות וכיון שעבר ד' אמות יושב אב ב"ד עובר עומד מלפניו מלא עיניו וכיון שעבר ד' אמות יושב נשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו שנאמר והביטו אחרי משה עד בואו האהלה: כל מצות עשה שהזמן גרמא וכו': ת"ר איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית

ותפילין

מכבוד שמים. שהרי פני יולדו אינו מקבל אלא שחרית וערבית הלכך מי שעומד מפני רבו שחרית אינו רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית: **אמאי לא.** מאי טרחא איכא אורחא דמילתא הוא: **לא ניטרח** גרסינן: **וטוב לא יהיה לרשע.** אין טוב אלא תורה ט) שנאמר כי לקח טוב אלמא תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כלל מה טעם לפי שאינו ירא מלפני ה' ומורא זו קימה היא כדמפרש ואזיל: **מוראת רבית.** דגבי רבית נמי כתיב (ויקרא כה) אל תקח מאתו וגו' ויראת וכן גבי משקלות (דברים כה) י)אבן שלמה וצדק וכו': **פני פני גמר.** כתיב הכא מלפני וכתיב התם (ויקרא יט) מפני שיבה: **והוא רבו.** הבן רבו של אביו: **מקמי אבוך.** ואע"ג דרב יהודה רביה דרב יחזקאל אבוה הוה כדאמרי' לעיל (דף לג.) אבל לא מתניא הכי: **אלא מאי קאמר ליה.** אמאי צריך לאזהוריה אי לאו למילף מינה הוראה בעלמא דאף על פי שהוא רבו חייב לעמוד מפניו: **אני איני כדאי לעמוד מפני בני.** קס"ד דה"ק אני רבו של בני ולא הייתי כדי לעמוד מפניו אלא מפני שנתמנה בנשיא ומדקאמר אני איני כדי ש"מ דאילו היה כדי שהיה תלמידו הוה ליה למיקם: **ה"ק.** כלומר איני כדי דקאמר לאו משום גדולת תורה הוא אלא מפני שהוא אביו קאמר דאין אב כדי לעמוד מפני הבן: **רכוב כמהלך דמי.** רכוב כמהלך דמי וצריך לעמוד מפניו: **או לאו.** כמהלך דמי אלא כיושב דבתריה דידיה אזלינן והא קא יתיב: ה"ג להך ברייתא בת"כ **טמא יושב תחת האילן וטהור עומד טמא טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור ואם ישב הטמא הטהור טמא וכן באבן המנוגעת.** ויליף לה מקרא דאין מצורע מטמא טהור הנכנס עמו לאהל אלא א"כ יושב המצורע. ורישא דברייתא הכי איתא מחוץ למחנה מושבו כ) מושבו טמא מכאן אמרו הטמא יושב תחת האילן כו': **טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור.** דישיבת טהור לא מהני מידי אלא ישיבת טמא: **וכן באבן המנוגעת.** ואדם נושאה תחת האילן וטהור יושב תחת האילן לא נטמא הטהור עד שישב נושא האבן ואם ישב נושא האבן נטמא הטהור ואפי' הוא עומד: **ואם אומרת.** מדקתני וכן באבן המנוגעת: **רכוב כמהלך דמי.** דלאו בתריה דידיה אזלינן אלא בתר בהמה הנושאתו דהא הכא לא בתר אבן אזלינן אלא בתר אדם הנושאה אזלינן דאי בתרה דידה אזלינן אפילו לא ישב נושאה נטמא הטהור דהא איהי מיתב יתבא בחיקו או בכתיפו של זה הנושאה: **מהו לעמוד.** מי מחייב למיקם או לא: **תורה עומדת מפני לומדיה.** בתמיה לפי שעסוקים בדבר הלכה היו קרי להו לדידהו תורה עצמה ולדידיה קרי לומדיה: **לייט עלה אביי.** אהך דרבי אלעזר כל מאן דלית ליה: **כדאיתא.** משום דדבר מגונה הוא לא רצה לפרסמה והרי הוא מפורש ל)במדרש רבי תנחומא מ) ראו כמה עבים שוקיו כמה צוארו שמן הכל משלנו: **עומד מלפניו.** משמתחיל ליכנס לתוך ארבע אמות ואינו יושב עד שיעבור הימנו ארבע אמות השניות: **שנאמר והביטו אחרי משה.** ומשה נשיא היה:

ותפילין

אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית. תימה למה איקפיד רבא לעיל י) שמא קמו מפניו שחרית וערבית ולאו אדעתיה ונראה לפרש דדין זה אינו נוהג אלא באותם הדרין בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית אבל תלמידים אחרים חייבין לעמוד אפי' מאה פעמים ביום שמא יראה אחר ויחשדם ואפילו אותם שדרין בבית הרב נמי אם באו פנים חדשות צריכין לעמוד: [**אין** ת"ח כו'. תימה וכי כל הני דלעיל[א] מיירי בלא קמו שחרית וערבית וצ"ל אינו רשאי אינו חייב כדפי' לעיל] ס) מ"י: **ואימא מורא** משקלות. פירש בקונטרס גבי משקלות כתיב (דברים כה) אבן שלמה וצדק יהיה לך וקשה דלא מצינו בשום מקום דכתיב בהו מורא בהדיא[ב] ויש גורסים מכשולות דכתיב (ויקרא יט) ולפני עור לא תתן מכשול ויראת וא"ת א"כ מאי משני פני פני גמר גבי מכשול נמי כתיב לפני עור לא תתן מכשול וי"ל דלא דמי ע)דעמידה מפני זקן שייך ליראה מפני השם כדאמר (ב"ק דף מא:) את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח[ג] ור' יצחק מפרש דמצינו מורא במשקלות כדאמרי' במדרש פ) זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים היינו בשביל המשקלות[ד] ועל עון זה בא עמלק דבתר פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק בפרשת כי תצא והיינו דכתיב במשלי (יא) מאזני מרמה תועבת ה' ואבן שלמה רצונו וסמוך ליה בא זדון ויבא קלון כלומר שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק:

ותפילין

עין משפט נר מצוה

שע א מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הל' ח סמג עשין יג טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף טז בהג"ה:

שעא ב מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ז:

ג [טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' יג]:

ד מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד' טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ז:

שעב ה מיי' פי"ו מהל' טומאת צרעת הלכה יג ופי' נ"י הל"ג:

שעג ו מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' ד סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף טז:

שעד ז מיי' פ"י מהל' ס"ת הלכה ט סמג עשין כה טוש"ע י"ד סימן רפב סעיף ב:

שעה ח טוש"ע שם סי' רמד סעיף יא:

שעו ט מיי' פ"ו מהל' ת"ת הלכה ו סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף ט:

שעז י מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:

שעח כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף יד:

שעט ל מיי' פ"ג מהל' ע"ז הלכה ג סמג לאוין מ טוש"ע א"ח סימן יז סעיף ב:

◆

תורה אור השלם

1. וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים: קהלת ח יג

2. מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט לב

3. וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: שמות לג ח

◆

תוס' ר"י הזקן

אפילו הכי. לא נטרח שחרית וערבית. מקמי אבוך. ורבי יהודה היה רבו שלמדו, כי הוה תני לרמי בריה הנשרפין בנסקלין והוה תני ליה נסקלין בנשרפין, כדאיתא באלו הן הנשרפין [סנהדרין פ. ב] ולעיל [לב. א] מייתי לה בגמרא אגב גררא. כמהלך. וחייב לעמוד. ופסק הר"ם [ממרים פ"ו ה"ד] כפשט המימרא דשמואל דמשמע אפילו בנו רבו עומד מפני אביו ואינו עומד מפניו. שהזמן גרמא. כלומר שזמן קבוע לעשות המצוה והזמן גורם עשייתה.

מסורת הש"ס

א) [לעיל לב:], ב) [גרי"ף ובר"ש ובעי' טוסף: מקום. ועיין גירסת רש"י בחגיגה ה ע"א ד"ה מבעטן], ג) [עמ"ש על הגליון חגיגה טו:], ד) נגעים פי"ג משנה ז [עי' בר"ש שם] ברכות כה. תוספתא דנגעים פ"ז ה"ח ת"כ פ' תזריע פרק יג, ה) מכות כב: ע"ש, ו) ברכות יג: טו. כב. תענית כט: לקמן עא: [פסחים קד. מ"ק יב: נדה יז. כ:], ז) שקלים פ"ה ה"א, ח) ערכין כ. ברכות כ: תוספתא דקדושין פ"א ה"ח ע"ש [ועי' תוס' מ"ג לעיל כט.], ט) [ברכות ה.], י) [גרסת ע"ש וצ"ל מאזני צדק האמור בפרשת קדושים (ויקרא יט, לו.) (רש"ש)], כ) [ויקרא יג, מו], ל) ירושלמי סוף בכורים הל' ג ובשקלים פ"ה הל' ב, מ) [פרשת כי תשא], נ) [דף לג:], ס) [בעמוד א' ד"ה אין], [וכ"כ תוס' חולין נד:], ע) [בתוס' הרא"ש דבעמידה], פ) [תנחומא פרשת כי תצא סימן ח],

◆

גליון הש"ס

גמ' יושב תחת האילן וטהור כו'. עי' יבמות דף קג ע"ב תד"ה כיון שנכנס:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' טמא יושב כו'. עי' נוסחת הגמרא דברכות דף כה:

◆

מוסף רש"י

שלא יטריח. אם יכול לילך דרך אחרת שלא יעמיד את הצבור (לעיל לב:). מורא זו קימה. כבוד חכמים (חגיגה ה.). פני פני גמר. ג"ש גמר (סוכה ה:). טמא עומד תחת האילן. ולא נגעא את המת קאי, דמת לא שנא עומד ולא שנא יושב ולא שנא הולך אהל הוא, וגבי מצורע קתני לה בת"כ דגלי ביה רחמנא ישיבה דכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (ברכות כה.). לייט עלה אביי. כל שיסמוך על זה (לקמן עא.).

◆

מוסף תוספות

א. שהיו מקפידין אפילו בסעודה. תוס' הרא"ש. ב. לא בפרשת קדושים ולא בפרשת כי תצא. תוס' רי"ד. ג. ומורא רבך כמורא שמים. תוס' הרא"ש. וכן הוא בתוס' בדפו"ר. ד. שלא היית זהיר במשקלות. תוס' הרא"ש.